

KAPOSVÁRINÉ DÁNYI ÉVA A Mikes Kelemen Program és a nemzeti könyvtár

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Gyarapítási Osztályát már a Mikes Kelemen Program létrejötte előtt is többen megkeresték a diaszpóra magyarságának köréből azt kérve, hogy a nemzeti könyvtár oldja meg a felhalmozódott és már fölöslegessé vált hungarikadokumentumok hasznosításának problémáját. Bár a kérés szakmailag helyénvaló és indokolt volt, az OSZK saját erőforrásai kevésnek bizonyultak. Örömmel vettük tehát a megbízatást a nemzetpolitikai kormányzat részéről, hogy a Diaszpóra Tanács III. ülésén megszavazott Mikes Kelemen Program könyvtárszakmai lebonyolítását megszervezzük és elvégezzük. Az OSZK a nyomtatott (publikált) könyvtári hungarika-dokumentumkincs teljességének összegyűjtését tekinti feladatának, ennek megfelelően megalapítása óta, a magyarországi politikai változásoktól függetlenül, a teljes magyarság szellemi termését figyelemmel kísérte, bárhol is jelent meg a világon. Ebben a szellemben dolgozva kivételes lehetőségnek tekintettük a Programot arra, hogy a történelmi okokból vagy pénzhány következtében eddig számunkra elérhetetlen kiadványokat is beilleszthessük az állományba, ugyanakkor a többi hazai és határon túli magyar könyvtári gyűjteményt is támogathassuk a nálunk elegendő példányszámban meglévő kiadványokkal, ami szintén misszió és kötelességünk. Ez a cél természetesen azt is jelenti, hogy a diaszpóra magyar közösségeit semmitől se fosszunk meg, amire még igényt tartanak és meg tudják őrizni.

Ennek megfelelően az OSZK által megfogalmazott szakmai program sarokkövei induláskor a következők voltak:

- csak önkéntes adományok hazahozatalában gondolkodunk
- az adományok körét könyvtári és levéltári jellegű dokumentumokra korlátozzuk (a könyveken és a periodikaszámokon túl aprónyomatványokat, kép- és hangrögzítéseket, fotókat, kéz- és gépiratokat, térképeket, kottákat stb. gyűjtünk)
- ezen dokumentumtípusokon belül mindent elfogadunk, a válogatást itthon végezzük
- az adományokból elsősorban a nemzeti könyvtár hungarikagyűjteményét egészítjük ki
- ami az OSZK állománya szempontjából nem hiánypótló, azt más hazai és határon túli közgyűjtemények számára ajánljuk fel.

Az adományok mennyisége nem okozott meglepetést, de gazdagsága és főleg hasznossága az OSZK gyűjteményei szempontjából igazolta reményeinket és megelőlegezett erőfeszítéseinket. Még nagyobb öröm, hogy a Program nem vesztett lendületéből az első év után, sőt óriási szakmai előrelépésként 2015–2016-ban már kutatók (könyvtáros, levéltáros, történész szakemberek) helyszínre küldését is lehetővé tette, így mód nyílt a közgyűjteményi szempontok fokozottabb figyelembe vételére. Az első szakasz tapasztalatai ugyanis azt mutatták, hogy a – legtöbbször idős – adományozóknak túl nagy feladat az adományok összecsomagolása és gyűjtőpontra szállítása, és egyébként is a személyes jelenlét – hogy „arca” legyen a programnak – elengedhetetlen. Több dokumentum került be így az elsődleges történelmi források köréből: levéltári dokumentumok, archívumok, fotók, hangfelvételek stb. Ennek megfelelően ebben a szakaszban a Nemzeti Levéltár (MNL) is bekapcsolódott a Programba. A kiküldött kutatókkal folyamatos kapcsolatban voltunk (az OSZK és az MNL szakemberei), tanácsainkkal itthonról segíthettük az öt hónapos terepmunkát. A 2017–2018-as negyedik programszakasz keretében ennél is tovább lépve, már Európára is kiterjed a gyűjtés.

Az eredményekről az alábbi adatokkal tudunk beszámolni: 2014 januárjától 2017 közepéig mintegy 300 köbméternyi adomány érkezett a budapesti raktárba. Becslésünk szerint ez kb. 300 ezer dokumentumot jelent, ebből mintegy 130 ezer dokumentumot vettünk már kézbe. Az anyag túlnyomó többsége könyv, de szép számmal érkeztek periodika számok, zenei hangfelvételek és aprónyomatványok is.

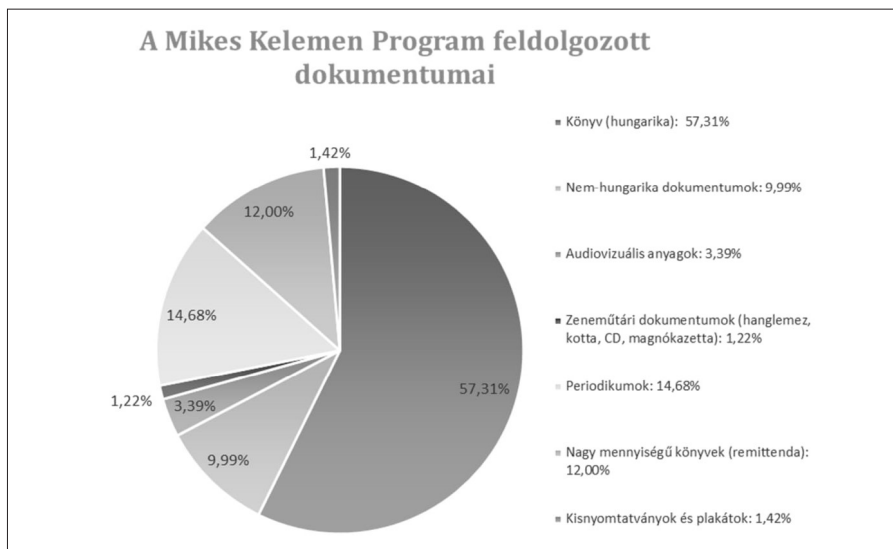
A dokumentumok tipológiai megoszlásáról részletesebben az alábbi táblázat tájékoztat:

Mikes Kelemen Program feldolgozott dokumentumai

Dokumentumtípus	Darabszám	Százalék
Könyv (hungarika)	74 813	57,31%
Nem-hungarika dokumentumok	13 040	9,99%
Audiovizuális anyagok	4 427	3,39%
Zeneműtári dokumentumok (hanglemez, kotta, CD, magnókazetta)	1 594	1,22%
Periodikumok	19 163	14,68%

Dokumentumtípus	Darabszám	Százalék
Nagy mennyiségű könyvek (remittenda)	15 661	12,00%
Kisnyomtatványok és plakátok	1 849	1,42%
Összesen:	130 547	100,00%

A dokumentumtípusok aránya diagramon ábrázolva:

Különösen érdekesek, bár feldolgozásuk még hosszú ideig el fog tartani, a hang- és képrögzítések, amelyek helyi eseményeket dokumentálnak, illetve magyar rádió- és televízióadásokban kerültek sugárzásra. Ezek esetében számos technikai nehézséggel is meg kell küzdenie kollégáinknak az OSZK Történeti Interjúk Tárában. Utóbbi szervezeti egységünknek a Mikes Program szempontjából kitüntetett a szerepe, ugyanis ebben a gyűjteményünkben fogjuk őrizni és feldolgozni az „oral history” interjúkat is, amelyeknek készítése a kiküldött kutatók egyik kifejezett munkatervi célja volt.

A Mikes Program második szakaszának gyűjteményi szempontból legértékesebb hozadéka az interjúk mellett a kevés számú levéltári dokumentum. Ezek megőrzése és feldolgozása az Országos Levéltár feladata lesz.

A Program célja kifejezetten a hungarikaanyag összegyűjtése volt, ennek a kritériumnak az anyag kb. 90%-a meg is felel. A hungarikumok mellett azonban már eddig is több ezer idegen nyelvű, nem-hungarika kiadványt dolgoztunk fel, ami nem várt nehézséget okoz, hiszen a hungarikaanyag feldolgozási technikájától jelentősen eltérő munkamenetet kellett beiktatnunk, és ezek kiajánlását sem tudjuk automatizálni.

A Program másik célkitűzését, a Kárpát-medencei könyvtárak támogatását, az „ipari méretű” kiajánlási rendszerrel valósítjuk meg. Ennek kialakítása és működtetése az OSZK Mikes programbeli ténykedésének egyik nagy eredménye. A kiajánlást 2016 áprilisában kezdtük meg. Erre a célra külön aloldalt hoztunk létre az OSZK honlapján (<http://www.oszk.hu/mikes-program/igenyelhető-dokumentumok-listaja>), ahol rövid bibliográfiai leírásokat megjelenítő listákat közlünk, és az adatok melletti jelölőnégyzetek segítségével automatikusan

létrehozhatók az igénylisták. Aki a válogatáshoz részletesebb leírásokat igényel, az OSZK online katalógusételeire navigálhat a rendelkezésre álló linkek segítségével.

Az anyag összetételével kapcsolatban nem ért minket meglepetés, amennyiben a túlnyomó többség anyaországi megjelenésű kiadvány, és a kisebb részt képviselő külföldi megjelenésű hungarikum is általában szerepel a nemzeti könyvtár állományában, legalább egy példányban. Így számítottunk arra, hogy a behasonlított kiadványok minimum 90%-ban „főlöspéldánynak” bizonyulnak a mi gyűjteményünk szempontjából. Váratlan volt azonban, hogy ennyire élénk érdeklődés mutatkozott a könyvtárak részéről ezek iránt, mint ahogyan a számok mutatják: a felajánlott tételeknek 76%-ára érkezett igény. Eddig 78 300 kérést fogadtunk, ez a kérések 53,7%-a (2017. november 30-i állapot). A megmaradt tételeket összevontan továbbra is elérhetővé tesszük az aloldalon, és ezekre a „maradéklisákra” is folyamatosan érkeznek további kérések. A könyvek elosztásánál a határon túli könyvtárak élveznek elsőbbséget. Eddig

mintegy 20 határon túli könyvtár – főleg tudományos és felsőoktatási könyvtárak, néhány települési közkönyvtár – kapcsolódott be a Programba. A Mikes Programmal párhuzamosan folyó Petőfi Sándor Program révén, amelynek keretében a Kárpát-medencei magyarságot támogatják kiutazó szakemberek, a könyvigénylés lehetősége várhatóan nagyobb publicitást fog kapni. Addig is a hazai könyvtárak bőségesen válogatnak a felajánlott kiadványokból. Az elosztásnál figyelemmel vagyunk a könyvtárszakmai szempontokra: a ritkább, kis példányszámban beérkezett külföldi megjelenésű hungarikumokat főként hazai egyetemi és kutatóhelyi könyvtárak kapják.

A szakmai szempontból könnyebben kezelhető könyveken és periodikumokon kívül igazi csemegékre is bukkantunk, amelyek tipológiai szempontból nehezebben illeszthetők be a nemzeti könyvtár gyűjteményeibe. Nehéz döntenünk ugyanis, mit kezdjünk a többszörösen duplumnak minősülő, de jelentős dedikációt, családtörténeti bejegyzéseket stb. tartalmazó kötetekkel, amelyek mindenképpen növelik a példány forrásértékét. Vagy a különleges megoldásokkal, párosításokkal: néhány példányban, „házilag” kinyomtatott és bekötött visszaemlékezésekkel; eredeti fotósorozat hátára kézzel írt úti beszámolóval; író-olvasó találkozó alkalmából újra kiadott – az OSZK által egyébként nem gyűjtött – dedikált különnyomattal, amelyhez az eseményre szóló meghívó (egyleveles aprónyomtatvány) is párosul; a tematikus újságkiadvát-gyűjteményekkel és még hosszan sorolhatnánk. Sokatmondó lehet a későbbi kutatások számára, hogy egy gyűjteményi szempontból „érdektelen”, nagy példányszámú hazai kiadvány a világ mely sarkából és milyen állapotban kerül

elő. Például meghatottan vettük kézbe Petőfi összes verseinek 19. század végi díszkiadását, mely legalább két kilogrammot nyom, mégis olyan fontos volt valakinek, hogy magával vitte az óceánon túlra, és most, egy bő évszázad elteltével, küldetését betöltve, szó szerint ronggyá olvasva tért haza. Számunkra gyönyörű, amikor egymásra talál Babits Mihály *Az európai irodalom története* című, Reményi Józsefnek, a Clevelandban élő, egyetemes irodalomtörténetet oktató és a magyar irodalom amerikai megismertetéséért oly sokat tevő írónak dedikált kötete, és Reményi József *Hungarian Literature* című műve, még akkor is, ha mindkét műből bőségesen elegendő példány van az állományunkban. Vagy nagy tanulsággal szolgálhat, ha egy verseskötetet veszünk kézbe egy olyan szerzőtől, akinek nevét nem jegyzi a ma érvényesnek tekintett iro-

dalmi kánon, és a mai olvasónak sem ragadja meg a figyelmét a témaválasztás és az esztétikailag kiforrottlannak tűnő költői megoldások, némi kutatás során azonban kiderül, hogy az adott történelmi pillanatban milyen nagy elismerést vívott ki költészetével, sajtó- és kultúraszervező tevékenységével a költő még a hazai irodalmi közvéleményben is (Kemény György: *Orgonavirágok*. Detroit, Michigan, é.n.)

Tapasztalatainkat összegezve: mind nemzetpolitikai, mind közgyűjteményi szempontból rendkívül sikeresnek látjuk a Programot, amelyet – figyelembe véve, hogy a „brand” már ismert és kedvező a megítélése a diaszpóra magyarsága körében – még ha nem is egyenletes intenzitással, de feltétlenül érdemes stabil, kiszámítható hazaküldési lehetőségként fenntartani.

